

Politizace rozumu, nebo jeho depolitizace?

Jaroslav Peregrin

Knihu *Kritika depolitizovaného rozumu* (podtitul *Úvahy (nejen) o nové normalizaci*, Václav Bělohradský a kol., Grimmus, Všeň 2010) jsem si kupoval s vědomím, že s jejími autory se asi nebudu ve všem shodovat, nicméně také s přesvědčením, že problém, na který poukazuje její název, je skutečně závažný, a s nadějí, že se o něm třeba dozvím něco z úhlu pohledu, který mi není vlastní, a tak se mi podaří ho nahlédnout plastičtěji. Bohužel jsem zjistil, že název knihy je pouze krycí, že nejde o boj s depolitizací rozumu, ale naopak o zčásti otevřený a zčásti partyzánský boj proti skutečné politizaci, tj. proti demokratickému prostředí, ve kterém se otázky základního směřování společnosti mohly stát předmětem politických diskuzí a politických střetů, ve jménu absolutizace určitých velice konkrétních, pokud ne přímo politických, pak ideologických názorů.

Jak říkám, jsem přesvědčený, že problém depolitizace rozumu tu skutečně je. Lidé, zdá se mi, skutečně mají čím dál více pocit, že všechna rozhodnutí jsou na nějakých těch odbornících, jimž do toho nejenom není potřeba mluvit, ale ani by se jim do toho mluvit nemělo. Máme stát zadlužovat? To přece musejí říci ekonomové. Mají se zakazovat politické strany? To my nevíme, ale vědět to musejí politologové či sociologové. Je potrat vražda, nebo medicínský zákrok? To by nám měli říci biologové, filozofové nebo bůhví kdo, ale hlavně někdo, kdo to dokáže vyčíst z příslušných faktů.

Zdá se mi, že tato depolitizace veřejného života je jev skutečně závažný, neboť spousta problémů, které před námi stojí, je svým způsobem politických; a zavírat před tím oči by mohlo být fatální. Domnívám se, že je to zejména důsledkem neochoty lidí hlásit se k jakékoli zodpovědnosti. Je pohodlné na politiku nadávat a stavět se do pozice oběti; a přitom krčit rameny, že s tím přece nejde nic dělat. A odstranění nežádoucích depolitizací podle mne znamená přivést lidi k tomu, že určité věci jsou jejich rozhodnutími, rozhodnutími, za které musejí převzít zodpovědnost, kterou z nich nesejme žádný odborník.

To samozřejmě souvisí i s faktem, že v případě politických rozhodnutí neexistuje nic jako objektivně, nezávisle na člověku správné rozhodnutí, které by bylo předem vepsáno někde v nějaké boží myslí nebo v přírodě. (Člověk v pravdě *tvoří* svůj svět, a aby to byl svět, kde se dá žít, musí to činit zodpovědně.) Avšak co v případě, když se názory lidí na to, co je správné, tak jako v drtivé většině případů, liší? Inu, pak právě nastupuje politika, neboli, jak říká její obvyklá slovníková definice, „proces, jehož prostřednictvím skupiny lidí dosahují rozhodnutí“. Nastupuje tedy, zdá se mi, jakýsi trh názorů – v jednodušším případě prostě nějaká diskuze, hádka či přesvědčování, v složitějším onen proces modulovaný politickými institucemi, jak v té které zemi existují.

Zdá se mi tedy, že kritika depolitizace rozumu by měla ústít do apologetiky in-

stitucionálního prostředí, ve kterém takový trh názorů nejen může existovat, ale ve kterém je možné nabízené názory i formulovat do politických programů, které pak mohou mezi sebou soutěžit. Zdálo by se mi tedy, že politizace a trh jsou dvě stránky téže mince (tady mi jde primárně o trh názorů a politických koncepcí, i když něco podobného se dá říci i o dalších stadiích, včetně těch hmotných, neboť žádné rozdělování není ve společnosti, která se neopírá o nějakou konečnou autoritu, jako je nějaký Bůh nebo Věda sama, možné jinak – nebereme-li v úvahu hrubé násilí – než zase nějak politicky).

Pravda však je, že autoři shromáždění v tomto sborníku jsou zřejmě rozhodnutí hlásit se k politické levici, pro niž se stal *trh* symbolem všeho zlého, takže s tímto řešením nemohou souhlasit. Mně se ale zdá, že tím se tak trochu dostávají do rozporu se sebou samými.

Tohle ale není zdaleka jediný druh rozporu, který v knize nacházím. Jiným je rozpor mezi hodnotovým relativismem souvisejícím s multikulturalismem, který je v knize explicitně hlásán, a faktickým lpěním na velice úzce vymezeném systému hodnot (konkrétně hodnot charakterizujících krajní levici), které je v textu špatně maskováno. Vezměme například, co říká ve svém příspěvku Václav Bělohradský (nejrenomovanější z autorů do sborníku přispívajících):

Vyhlásit práva našeho „bílého my“ řecko-římsko-křesťanského původu za práva „lidská“ je imperialistická rétorika, nic víc.

Nakolik tomu rozumím, znamená to, že nemůžeme naše etická (případně jiná) měřítka aplikovat na cizí společenství, neboť to je imperialismus; musíme je tedy, jestli to dobře chápau, měřit jejich vlastními měřítky. Jenomže s tím je notorická potíž. Budou-li někde třeba mučit politické odpůrce nebo budou-li nutit děti otročit v továrnách, máme nad tím pokrčit rameny a říci „Jiný kraj, jiný mrav“? Myslím, že i kdyby nás snad Bělohradský přesvědčil, že to tak máme dělat, stejně bychom to nedokázali. (A přitom jsem přesvědčený, že spousta z těchto hodnot, které nás takto orientují, spousta našich „morálních emocí“, je věcí toho, že jsme produktem „řecko-římsko-křesťanské civilizace“.) Jenomže ono to s tím morálním kvie-

tismem, který by se zdál plynout z Bělohradského výkřiku, nebude ani u něj samotného tak vážné. Výše uvedený citát totiž pokračuje následujícím způsobem:

Musíme být solidární s utrpením druhých, například s miliony Američanů, kteří nemají právo na lékařskou péči. Nejde tu ale o „lidská“ práva, jde o jednu nespravedlivou společnost, v níž práva občanská jsou odtržena od přístupu k některým veřejným statkům.

Rád bych věděl, z jaké pozice Bělohradský konstatuje onu nespravedlnost amerického systému veřejného zdravotnictví. Snad ne z imperialistických pozic řecko-římsko-křesťanské civilizace, která se snaží dostat zpět pod kontrolu své americké odpadlíky?

Mám pocit, že organizace veřejného zdravotnictví je typický příklad problému, který musí být řešen politicky, to jest nalezením nějakého konsensu napříč společnostmi nebo v krajním případě rozhodnutím většiny. A ať už si o USA myslíme cokoli, zdá se mi být nade všechnu pochybnost, že tamní společenská realita je skutečně výsledkem politických mechanismů, a to mechanismů demokratické společnosti. Současné potíže prezidenta Obamy s reformou zdravotnictví jasně ukazují, jak velký odpor k této reformě mezi politiky, ale i mezi obyčejnými lidmi v USA je. (Abych předešel nedorozumění, já si také myslím, že to, jak dnes funguje veřejné zdravotnictví v USA, není úplně rozumné; ale právě proto, že si myslím, že je to politikum, nemám pocit, že bychom do toho mohli občanům USA mluvit.)

Bělohradský operuje termínem „právo na lékařskou péči“. Proč bychom se za něj měli stavět? Jednou možností (ke které bych se hlásil já) by bylo, že je to něco, co mi připadá rozumné a potřebné, aby se předešlo utrpení lidí – ale tohle přesvědčení je nepochybně produktem naší „řecko-římsko-křesťanské civilizace“, takže to asi nebude oním důvodem, který by mohl vzít za svůj Bělohradský. Odkud tedy bere své přesvědčení, že takové právo existuje, nebo by mělo existovat?

Jednou z nosných myšlenek knihy je srovnávání naší dnešní situace s normalizací sedmdesátých let. Myslím, že právě na tomhle srovnávání je možné ukázat, jakým způsobem se autoři snaží čtenáře vmanipulovat do svého způsobu myšlení.

O co šlo v rámci komunistické normalizace? Garnitura komunistů, které vynesly k moci sovětské tanky, pilně pracovala na maximálním zglajchšaltování společnosti. Kdo se jenom mírně vymykal, byl pronásledován a šikanován. (Vzpomeňme například na kampaně proti „vlasatcům“: „Máš-li dlouhý vlas nechod' mezi nás!“) Zveřejnit názory, které nebyly ve shodě s vládnoucí ideologií, prostě nebylo možné; a kdo takové názory hlásal, byť i neveřejně, mohl se díky síti špehů snadno dostat do vězení.

Jak je tomu dnes? Autoři nám vnucují představu, že jsme opět zglajchšaltováni, podobně jako v těch sedmdesátých letech. Kým ale? Zdá se být zřejmé, že ti, kdo nám dnes fakticky vládnou, to být dost dobře nemohou, neboť prostředky, které k tomu mají, už k tomu (zaplatpámbu) nejsou dostatečné. Bránit někomu veřejně se projevat naštěstí už příliš nejde. Nosit dlouhé (nebo krátké, nebo zelené nebo fialové) vlasy nám už taky zakázat nemohou. Ba dokonce nám nemohou zakázat ani starat se o své živobytí tak, jak uznáme za vhodné. Mohou vyvíjet jakýsi nepřímý nátlak, to jest mohou například ze státních peněz financovat kampaň proti nějaké skupině obyvatel; avšak v prostředí, kde si může každý vybírat, co číst a čemu věřit, taková kampaň může stěžít vést k nějakému zglajchšaltování.

Nakolik chápu to, co se v knize píše, tak odpovím na tuto otázku, tedy na otázku, kdo nám teď dělá to, co nám před lety dělali vládnoucí komunisté prostřednictvím svého represivního aparátu, je Moc, jakožto jakási metafyzická entita. (Píšu to s velkým *M*, abych tuto činnou entitu odlišil od moci ve smyslu atributu nějakých osob.) Tento poněkud ezoterický faktor není, na rozdíl od moci s malým *m*, personifikovatelný (jakkoli vládnoucí politici ji zřejmě zdatně slouží), takže nelze uplatnit námitku, že moc, kterou nad námi mají naši dnešní politici, je nesrovnatelná s mocí, kterou nad námi měli politici komunistické éry. Moc s velkým *M* nad námi má podle všeho moc (s malým *m*) téměř neomezenou. To je samozřejmě dobře známý foucaultovský pohled, který má, domnívám se, něco do sebe, který je však zde použit způsobem pro mě ne zcela pochopitelným. Ať už si onu metafyzickou Moc představujeme jakkoli – jak nás může dokázat zglajchšaltovat tak, jako to dokázali komunisté pomocí tajné policie, sítě udavačů a sítě svých drobných při-

sluhovačů na úřadech, školách, prostě všude?

Odpovědi, kterou na to kniha dává, příliš nerozumím. Na scénu se totiž dostávají další metafyzické entity, jejichž prostřednictvím nás Moc zpracovává. Například podle úvodního eseje M. Škabrahý jsou jmény těchto výkonných démonů *marketizace*, *expertizace* a *moralizace*. Jak nás tyto entity, a jejich prostřednictvím Moc, dokáží tak úspěšně glajchšaltovat? Podívejme, co citovaný autor říká například o „marketizaci“:

Jak termín napovídá, jde o modelování lidských interakcí podle vzoru tzv. volného trhu. Problém má dva aspekty, přičemž oba jsou důsledkem ekonomického redukcionismu. Prvním je představa spravedlnosti omezená na formální rovnost pravidel hospodářské soutěže, v níž se svobodní jednotlivci snaží uspět na základě svého „talentu, píle a štěstí“; strukturální nerovnosti (způsobené distribucí výrobních prostředků, zneuznáním skupin odchylujících se od převládající normy chování, apod.) nejsou vůbec tematizovány, nebo se o nich hovoří jako o přirozených a v tomto smyslu jsou banalizovány. Druhým aspektem je pojmání člověka jako bytosti řídicí se instrumentálním hlediskem maximalizace zisku a minimalizace ztrát (které – jak se předpokládá – lze dopředu kalkulovat a vyhodnocovat). V marketizaci sehrávají pozoruhodnou roli ideál svobodné a rozumné bytosti a normativ obecného konsensu, tedy ideály, o které jsem výše opřel svůj pojem politiky a politizace. V tomto případě plní depolitizující úlohu to, že v duálním vzorci látka – forma je jakoby zneviditelněn jeho první pól; ideál svobodné a rozumné bytosti je redukován na to, jak se „otiskuje“ do materie ekonomického života, aniž by se její specifická zdůraznila, a odtud je vzápětí falešně univerzalizován – rozšířen na ostatní sféry. Argument, že v situaci smluvního jednání mezi kapitalistou a dělníkem jde o dohodu dvou rovnocenných aktérů, je pak formálně správný, až na to, že forma je zde neviditelně deformována materií třídní nerovnosti.

Autor hovoří o „redukcionismu“, „tematizování“, „banalizování“ atd., takže by se zdálo, že mu jde o to, aby poukázal na nějaké podle něj chybné použití, či zneužití ekonomické teorie. Kým? V totalitním reži-

mu, kde mají vládci (díky tomu, že mají moc s malým *m*) v rukou veškeré sdělovací prostředky, mohou lidem nějakou jednu pokřivenou teorii relativně úspěšně vtoukat do hlavy – jak by ale něco takového bylo možné v takové pluralitní společnosti, jako je ta naše, kde je obrovský prostor pro zpochybňování, odmítání či dokonce zesměšňování jakékoli teorie?

Jak nás tedy *marketizace* dostává do svých spárů a jak úspěšně přispívá k našemu normalizačnímu zglajchšaltování? Zdá se, že jde opět o nějakou pokud ne rovnou ezoterickou, pak metafyzickou cestu. Tady se v textech autorů knihy objevuje všudypřítomný trpný rod a jemu ekvivalentní gramatické konstrukce, zejména obrat „něco se děje“: „nejsou tematizovány“, „hovoří se o nich“, „jsou banalizovány“; „je zneviditelněn“, „je zredukován“, „je univerzalizován“ atd. atd. Kdo je oním nevyjádřeným konatelem těchto konstrukcí? Kdo netematizuje nerovnosti (a proč by nám mělo vadit, že je netematizuje, když je my tematizovat můžeme podle libosti?), kdo banalizuje a zneviditelnuje, redukuje atd.? A hlavně co je na tom tak problematického?

Na některých místech to začíná vypadat, jako by všelijací ti výkonní démoni moci byli skutečnými bytostmi. Tak Tereza Stöckelová brojí proti *kvantifikaci* a říká:

Kvantifikace jednoduše nezachycuje stav světa – ale spoluvytváří ho. Vytváří a zviditelnuje určité skutečnosti, jiné od-souvá. Tváří se jako jistá, ale vždycky je nejistá.

Tato snad ještě metafora pak ústí do tak zářné ukázký onoho druhu až bizarních argumentů, jaké v knize také nacházíme, že stojí za to citovat ještě pár dalších vět:

Princip neurčitosti, rozvinutý v rámci kvantové mechaniky říká, že když měříme, vždy také zasahujeme a že nikdy nelze vědět všechno. Je s podivem, že tento princip, formulovaný již na konci dvacátých let minulého století v nanejvýš autoritativní vědecké disciplíně, se tak málo projevil v obecném myšlení o vědě a jejím vztahu ke společnosti.

Domnívám se, že i člověk, který není zrovna odborníkem ve fyzice, by mohl vědět, že *princip neurčitosti* se žádným způsobem netýká vztahu vědy a společnosti,

ba dokonce se netýká vůbec ničeho, co můžeme pozorovat v „makrosvětě“ – je to princip který se vztahuje výhradně na dění v subatomických měřících. (Přesněji řečeno nějaká souvislost tu je, ale je tak komplikovaná, že se jí stěží lze ohánět v článku o politických poměrech.) Naštěstí nás to ale nemusí zas až tak znepokojovat: k tomu, že „když měříme, vždy také zasahujeme“ a „nikdy nelze vědět všechno“, jistě nepotřebuje žádný princip neurčitosti, to jsou banální samozřejmosti. Máme snad odsuzovat kvantifikaci proto, že nám nedokáže odhalit „všechno“, či že akt měření je sám také skutečností? Mám snad vyhodit teploměr proto, že mi neukazuje vlhkost vzduchu nebo proto, že když si ho doma pověším na zeď, tak tím místnost, ve které jsme chtěl změřit teplotu, změním, a tedy už vlastně neměřím teplotu v *téže* místnosti?

Je zjevné, že ve společnosti, jako je ta naše, projevy těch, kdo mají moc (s malým *m*), takřka nikoho nezajímají (ještě tak jako námět na vtipy). Jak by ti mohli dokázat něco banalizovat či redukovat na kvantifikaci (o zneviditelnění ani nemluvě)? Tak kdo nám to tedy zakrývá tu látku na úkor formy, redukuje ideál rozumné bytosti, a univerzalizuje?

Pokusme se hledat odpovědi v jiném textu uvedeného sborníku, jehož autorem je M. Hauser:

Obecně se dá říci, že se uvnitř liberální demokracie zmenšuje prostor, který je politický, prostor politického zápasu, v němž se rozhoduje o věcech, které se týkají společnosti jako celku.

Proč se zmenšuje a kdo je za tím? Autor píše:

Liberální demokracie se začíná depolitizovat v okamžiku, kdy se rozmlňuje a rozplývá démos, který narušoval apolitické spravování daného řádu a zápasil o svá práva. Z liberální demokracie se tak vytrácí prostor politického boje, v němž se vedl spor o celkovou tvář společnosti a její směr, ne pouze o položky v rozpočtu.

Myslí autor skutečně vážně to, že prostor pro „politický boj o celkovou tvář společnosti“ stojí a padá s tím, zda tu existuje lid (já vím, aby to neznělo tak obyčejně, říká to řecky, ale já jsem si to dovolil přeložit.....), který tu je, nakolik tomu rozu-

mím, něčím jiným než součtem lidí (neb kdyby byl jenom takovým součtem, těžko by mohl zmizet). Myslím, že co se děje, když se lid utváří jako entita konající nezávisle na lidech, ze kterých se skládá, pěkně popsal Gustav Le Bon ve své klasické *Psychologii davu*. A taky připomínám, že virtuální lid je nepostradatelným náčiním všech diktátorů (neboť jak zdůvodnit, že dělají něco, co nechce téměř nikdo z lidí, kdyby neměli po ruce *vůli lidu*, která nijak nesouvisí s vůlí jednotlivých lidí.....)

Pokračujme ale dále – proč a kvůli komu se onen lid a s ním politický zápas ztrácí?

Je stále jasnější, že jeho vymazání bylo způsobeno souhrou tří činitelů: jednak zhroutením tradičních sociálních hnutí (radikálních odborů, hnutí dělnických rad apod.) v souvislosti s debaklem „reálného socialismu“, jednak doktrínou neoliberalismu, která je dle Sorose nástupcem totalitární vědy („trh“ představuje nezpochybnitelnou poslední pravdu politiky), a jednak novou formou kapitalismu, v němž se rozpouštějí tradiční kolektivní identity (nejen lid, ale také národ nebo i společnost) a místo nich se objevují „flexibilní“ individua.

Tady začíná být jasněji. Lid zřejmě není pro každého, ale jenom pro odboráře a dělníky. Ale co s doktrínou neoliberalismu? Co má být „totalitární vědou“, na jejíž místo nastupuje? Jak může být trh „nezpochybnitelnou pravdou politiky“ – mně se zdá, že někteří politici na něj přísahají, zatímco jiní na něj nadávají. A „rozpouštění kolektivních identit“? Nakolik tomu dokážu rozumět, mít „kolektivní identitu“ neznamená prostě být členem nějakého kolektivu, ale být jeho skutečně integrální částí, dát se do jeho služeb. Já bych tohle nazýval „mentalitou tlupy“ a považoval bych to za hlavní překážku budování rozumného společenství rozumných lidí..... A když jsme u toho soužití rozumných lidí, vždycky jsem se domníval, že problém soužití lidí, ať už jde o nějakou malou skupinu či celou společnost, spočívá především v tom, aby se dokázali dohodnout – dosáhnout konsensu. Ne tak M. Hauser: pro něj je konsensus něco velmi neblahého. Snažil jsem se pochopit proč, ale protože jsem to nedokázal, cituji alespoň závěrečnou pa-

sáž oddílu *Proti konsensu* z jeho textu; bez komentáře:

Pokud vycházíme z liberálně demokratického pojetí konsensu, je sama depolitizace dvojznačná – problém se jaksi sám stává problémem (sic! – J. P.). Jestliže tento konsensus začne řídit naši interpretaci depolitizace, nastražuje nám otázku-past: co když se depolitizace setkává s konsensem? Iménem koho nebo čeho depolitizaci kritizujeme? Nemůže to být tak, že většina si přeje žít své privátní životy a depolitizaci vnímá jako osvobození od politiky? Tímto způsobem se kritika depolitizace dostává do pozice autoritářských osvícenců, kteří se na touhy většiny dívají svrchu a vidí v nich projevy iracionality. Těto pasti se lze vyhnout jedině tím, že naším východiskem nebude konsensus, nýbrž symptomatické čtení, které v „realitě“ konsensu vidí jeho Reálno, jeho nesoudržnost, mezery a rozpory.

Mám-li shrnout svůj dojem z této knihy a z její nosné paralely mezi normalizací sedmdesátých let a naší současnou situací, pak musím říci, že zde vidím naprosté zmatení pojmů. Autoři zastoupení v knize vycházejí z přesvědčení, že ti, kdo nám dnes vládou, ať už se k moci dostali jakýmkoli způsobem, dělají věci, které by neměli. To je naprosto legitimní názor; a v demokracii je legitimní jim i nadávat či jejich činy jakkoli rétoricky demonizovat. (Jakkoli na mne působí poněkud divným dojmem, s jakým gustem autoři využívají tyto možnosti (neo?)liberální demokracie, pro kterou jinak nemají dobrého slova.) Demokracie nám také poskytuje určité, i když jistě omezené, prostředky jak pracovat na tom, aby byli lidé, kteří se nám nelíbí, moci zbaveni.

Problémy začínají tam, kde si začnou takto nespokojení lidé svůj boj proti názorům a proti politice, se kterou nesouhlasí, přikrášlovat a vykreslovat ho jako boj Dobra se Zlem, v tomto případě jako boj Člověka s nadosobní Mocí. Takto vykreslen se tento boj stává bojem neohroženého Mikeše se strašidelným drakem, v němž není pochyb o tom, na čí straně máme stát. Jenomže nic takového jako Moc s velkým M, abych to konečně řekl naplno, podle mne neexistuje, je to jenom rétorická figura, ze které se v rámci rétorických cvičení stává strašák, který nám má zakrýt to, že ti, kteří ho vyvolávají, se

vlastně snaží prosadit určitý velice vyhraněný pohled na společnost, a nechtějí se párat se standardními demokratickými mechanismy. Takže „kritika depolitizovaného rozumu“, o kterou má v této knize jít, je vlastně naopak snahou rozum totálně depolitizovat, to jest vykázat ho z tržiště názorů a idejí, kde se normálně dělá politika, a postavit ho do služeb boje za jeden nezpochybnitelný názor, maskovaný jako svatá válka proti – rdousící Moci.

Myslím, že výhoda demokracie je v tom, že to vlastně ani není systém vládnutí ale *metasystém*. Je možné ho naplnit dosti různými obsahy, třeba radikálně konzervativním, liberálním nebo naopak sociálně demokratickým. Takže s demokracií není možné spojovat žádnou příliš robustní ideologii, neboť její různé obsahy, dané tím, kdo se ve volbách dostane k moci, se mohou pojit s ideologiemi relativně různými. Samozřejmě, že demokracie klade na to, kdo se může účastnit politické soutěže, určitá omezení, a v tomto smyslu to tedy není jenom metasystém; jistým systémům tedy konkuruje a jistá ideologie s ní tedy spojována být může. Ale je těžké si představit, že by příznivci demokracie zaujali takový militantní postoj, jaký nacházíme u mnohých z autorů v tomto sborníku zastoupených.

Abych předešel nedorozumění: jak už jsem říkal, souhlasím s tím, že na foucaultovském pohledu, podle kterého společnost produkuje jakési nadosobní síly (nebo tyto síly produkuje ji?), které lidi jakoby ujařmují, něco je. Ani v nejmenším nepochybují o tom, že mnoho lidí se ve společnosti, jako je ta naše, cítí být pod velkým tlakem a mnoho se jich skutečně cítí být nemilosrdně postrkováno určitým, v tom kterém okamžiku „normálním“ směrem (anebo to ani necítí, ale pohyb tímto směrem berou prostě jako nezvratnou danost). Lidé mají pocit, že aby nebyli považováni za méněcenné, musejí vydělávat co nejvíce peněz, co nejvíce se podobat modelům, které jim předkládají lifestyle časopisy, prostě být „in“ způsobem, který se jim v důsledku mediální masáže uhnízdil v podvědomí. O určitých věcech je zvykem nemluvit, o určitých jiných je zvykem mluvit jenom určitým způsobem. Kdo s tímto proudem nejde, dostává se na okraj společnosti, stává se v jistém slova smyslu disidentem. A někteří lidé, kteří ne-

dokáží držet krok, jsou samozřejmě semle-ti i ekonomicky.

To, co namítám, je, že analogické *symptomy* ještě neznamenají totožnou *diagnózu*: Má-li dnes někdo pocit zglajchšaltovanosti podobný tomu, s jakým jsme my prožívali komunistickou normalizaci, nemusí to ještě znamenat, že společnost trpí toutéž chorobou. Konstrukce, podle které jde o totéž, jenom na místo hmatatelné komunistické moci nastoupila esoterická, kafkovská či foucaultovská Moc, je podle mne neuspokojivá. V naší dnešní společnosti *má* člověk dostatek prostoru pro to, aby se zglajchšaltovat nenechal – platí za to nanejvýš tím, že se možná nebude mít tak dobře, jako kdyby šel s proudem, či že se snad stane předmětem posměchu těch, kdo s tímto proudem jdou. (Ale proč by nám mělo vadit, když se nám takoví lidé posmívají?) Člověk si prostě musí uvědomit, že zodpovědnost za sebe a za svůj život má jen on sám.

Přes všechny společenské mechanismy, které nás tak či onak postrkují či omezují, nejsme hříčkou v rukou věčné a neosobní Moci. Dnešní situace a situace sedmdesátých let se dramaticky liší. I když připustíme, že ze subjektivně psychologického hlediska se dnes mnoho lidí cítí podobně zglajchšaltováno jako tehdy (o čemž bych já měl tendenci pochybovat), je tomu tak, že zatímco tehdy to bylo dílem zvláště komunistických diktátorů (a cesta ven zjevně vedla jedině přes svržení jejich diktátu), dnes si za to můžeme prostě sami. Přiznám se, že mě velmi překvapilo a znechutilo, jak mnoho lidí se svou nově nabytou svobodou po roce 1989 naložilo; ale pokud k životu přistoupili tak, jak k němu přistoupili, to jest pokud se zařadili do zástupu pochodujícího v rytmu televizních reklam a seriálů, nemohou si nyní stěžovat, že je tento zástup semlel. Autoři této knihy jim ale říkají: vy sami za nic nemůžete, to Moc. (Jak už jsem říkal, tato Moc se v knize jeví zejména jako nevyslovený předmět trpných rodů; až se na mysl vkrádá potterovská deskripce „však-víš-kdo“; v knize ale najdeme i spoustu nápo-věd, o jaké pozemské avatary se opírá: „modro-zeleno-černá koalice“, George Bush, GMO, ODS, Václav Klaus, ale i Václav Havel.....) Takové univerzální rozhrěšení („to není vaše nezodpovědnost, vy děláte dobře, že na všechno jenom nadáváte, protože s tím stejně nic udělat nedokážete, jediné když dáte dohromady *lid*, odvrhnete

konsensus a vyvoláte svár“) je ovšem lávkavé; je to nicméně jenom mámení, které levicoví demagogové (popřípadě jejich „užiteční idioti“) používají vždy, když potřebují shromáždit armádu, se kterou by šturmovali na starý podlý svět.

I kdybychom tedy přijali vykreslení naší současné situace jakožto podobného zglajchšaltování, jaké tu bylo před pětatřiceti lety, je třeba vidět, že toto připodobnění stojí na tom, že se zde slov jako „normalizace“, „zglajchšaltování“ či „disident“ používá velice kreativním způsobem. Názorové zglajchšaltování sedmdesátých let spočívalo v tom, že bylo fyzicky nemožné zveřejnit názor, který by byl v rozporu s oficiální linií – prostě proto, že všechny nástroje zveřejňování byly pod přímoou kontrolou komunistické strany, a každý disident, který se to pokoušel obejít (ať už formou nějakého toho samizdatu nebo jenom nadávání někde v hospodě), se vystavoval reálnému nebezpečí tvrdého trestu. Co dnes hrozí disidentovi, který projeví „neortodoxní“ názor? Hrozí mu, že mu ti, komu se tyto názory nelíbí, nebudou naslouchat, možná že se ho budou snažit zesměšňovat. Takže proč teď vlastně nebýt disidentem? (Symptomatický mi v tomto ohledu připadá ten rozdíl mezi komunistickou normalizací sedmdesátých let a „naší dnešní normalizací“, který se odráží ve faktu, že zatímco ti, kdo bojovali proti té první, jako třeba Václav Havel, kterému většina autorů této knihy nemůže přijít na jméno, strávili mnoho let v kriminále, bojovníci proti té druhé svůj boj svádějí z kateder univerzit. Bohužel tento – nepodstatný? – rozdíl není v knize tematizován.....)

Obzvláště pozoruhodnou míru takové „kreativity“ podává M. Škabraha v textu, v němž je srovnání naší dnešní situace a husákovské normalizace hlavním tématem. Píše například o aféře, která vznikla tím, že časopis *Respekt* zveřejnil dokument, který vrhal špatné světlo na spisovatele Kunderu, což Škabraha komentuje následujícím způsobem:

Požadavek sebekritiky, kulturně odvozený z katolické instituce zpovědi a později transformovaný do sebedozorování radikálního protestantismu, je u nás dobře znám z dějin KSČ. V kauze Kundera často zazníval v antikomunistickém „hlasu lidu“,

ozývající se v internetových diskusích, kde bývá naplno vysloveno to, co v článku samotném, respektujícím přeci jen jistá pravidla novinářské etiky, bylo pouze naznačeno; teprve tato vulgarizace dotváří mediální sdělení.

Pomineme-li to, že autor kritizuje autora článku v *Respektu* za něco, co nenapsal, ale jenom „naznačil“, je tu kardinální otázka: skutečně autor onen propastný rozdíl, který pomíjí, nevidí, nebo chce čtenáře přesvědčit, že tady není? Copak chce vážně srovnávat sebekritiku poddaných komunistického režimu, vynucenou v lepším případě jen hrozbou drobných ústrků, v tom horším, jako byly procesy padesátých let, mučením či hrozbou smrti, s požadavkem novináře, že by se Kundera měl vyjádřit k podezření, že někoho udal, či k výkřikům v nějakých internetových diskusích? Může tohle myslet vážně?

Zdá se mi, že někteří z autorů recenzované knihy patří k lidem, které k jejich angažmá v daném kontextu dovedla jejich zvýšená citlivost, se kterou vnímají osudy „ponížených a uražených“, jevy společenského vylučování a ostrakizace (které samozřejmě najdeme v každé společnosti); a protože mají pocit, že takovým lidem může dokázat pomoci jenom levice, hlásí se k levici; a protože jsou přesvědčení, že opravdu hlubokomyslná levice se vyznačuje neprůhledným diskurzem francouzských intelektuálů, berou za svůj i jej. Tím se dostávají na stejnou loď se zbytkem autorů, kterým jde především o intelektuální exhibici, o předvedení, jak pěkně to umějí se všemi těmi „rhizosférami“ a „jouissance“.

Do očí bijícím charakteristickým rysem celé knihy je pak ideologická předpojatost. Pro autory tohoto sborníku není „politizace“, po které volají, snahou o navrácení problémů, které jsou svou podstatou politické a za jejichž řešení musíme přijmout zodpovědnost, do společenského prostoru; je pro ně jenom zástěrkou prosazování konkrétní (a velmi radikální) ideologie, prosazování velmi vyhraněných názorů na to, jak by podle nich věci měly být uspořádány (přesněji řečeno jak by uspořádány být rozhodně neměly, protože pozitivního se toho o jejich názorech na uspořádávání společnosti mnoho nedozvídáme).